

სახალხო ფურცელი

მოკალაბე

ისტორიული მოთხრობა.

(იხ. სურათებიანი დამატება № 15)

კოჩა ევლთინდა აზნაური კორხაის, ჰქონდა საწერილმანი დუქანი თავის სოფელში და ატარებდა ვაჭრის სახელწოდებას, რისთვისაც, გარდა იმისა, რომ იხიდა ხარკს სასოგანო დებულების ძალით, ორ-მეც ხარკს აძლევდა ბატონს: ცალკე სახელწოდებისთვის, როგორც ვაჭარი და ცალკე ვაჭრობისთვისაც. შეხედულებით 50 წლის კოჩა მეტად წარმოსადგენი შეხედულების კაცი იყო: აგებული ღმერთის მალაქა და ლახათიანს აშენებდა საამური სახიერება პირისა და მისთან დაჯილდოებული იყო ლაპარაკის ნიჭითაც, მაგრამ იყო მრისხანე, პატივ მოყვარე და ყველა ამისთან მოკლებული შორს-მჭვრეტელბას. ის თითქმის ვაგეფეულიყო საქიდაოშიმის წინაშე კანკალებდა როგორც თავადი და აზნაური, ისე ყმაც; შეზარალებდა არც ერთისა არ იცოდა და ხშირად მცირე დანაშაულებს დიდ სასჯელს მოაყოლებდა. საჭირო იყო მცირე-რამ სიტყვიერი ურჩობა, რომ იმავე წამს ქორითი დაღვრებოდა საბრალე ურჩს და მისი სახლ-კარი ნაფორ-ნაფორად ექცია. ამავე დროს, მის არ ავიწყლებოდა თავისი დიდება, იყო მუდამ გამსჭვალული პატრონოფიციარიობით და ამ, საშინელი ურჩის სწრაფად თვით თანამოძმეთა ყოველგვარ ღირსებისაც.

კოჩის პაპი ბანდლიძე მითხარბობს.

(20 აგვისტოს აირჩიეს).

მოკლივ ჰქონდა დათვის საცამაზ ნაწილი ოღვისისა, როცა და

ბოლოს, ათი შეიარაღებული მამაცი მგვრელით ის მიიღდა საქილაოს. მას გაგონილი ჰქონდა, რომ საქილაოში თვით თავდა-აზნაურობაც ხალხის მართვითობას ემორჩილებოდა და მის გამო უნდოდა ვაგეფო, რანაირად მიდიოდა საქმე უნდოდა იქვე ჩაეტყა ამავეი ზემო ოღიმიდან და თითონაც წაეღო საქილაოს ამავეი. ამ მიზნით, იმე იკითხა კოჩა და რა გაეყო, რომ ის, თავის ამალით, საღილით იყო მიწვეული მისი ნაბატონივი კორხაის სახლში, თითონაც ვაგეფო იქით, საითაც გზა აჩვენეს... ცოტა კიდევ და საცივივლი საწანაბრად წარმოუდგა მის თვალს... საქილაოს გაშვებულ ხალხს ზურგზე ასულიყო, თათრის სელთანივით მოკვიცილოყო ხალხოვრულ ტრაბატივანზე¹⁾, ამოჯდომოდნენ ქვეშ შინაყამები და მოასვენებდნენ. იქით-აქით შეიარაღებული მცველები ახლდა ტრაბატივანს და უკან მოსდევდა მიუღი გჯგუფი ქედმოვადგილი ხალხისა, რომ

1) ორ ჯოხზე დაჭვდილი ფიცრები, რომელებიცაც ფეხბორთხმული, გინდ მიწორილი ბატონებს, უფრო ქალბატონებს, უნდა ამოჯდომოდნენ ყმები და ეტარებინათ. ახლაც ხმარობენ ამ იარაღს მძიმე ავადმყოფის გადასაყვან-განმოსაყვანად.

რიგ-რიგობით ეტვირთათ თავის ქელზე ეს ახალგაშობილი მთავარი... ამ შეხედვრამ განსუსაზღვრელი ბრძის მოპყვარა ნაშდელი გრძობითი აღუთხოვანებულ დათვის, თავდავიწყებული მივარდა ამაღლებულ კოჩს და შეუყოვარა შესძახა:

— „შენთან საქმე მაქვს, კოჩა, ჩამოდი და მომიხსინო“.

— ეინ ხარ შენ? — მრისხანედ გადმოსძახა მალღიდან მერტად წყვილიმა კოჩამ.

— მე დავითი გიღელა ვარ, თუ გაგიგონია; ძაან მემეწონა შენი ახალგაბედა და მინდა დაგაკიროდი, ეინ ბანდლები შენ! — ისევე შეუყოვარა შეპყვარა დაავითმა.

ცნობილი სახლის ვაგონებზე კოჩის ფერი ეცვალა, მაგრამ შიში დამალა, რომ ხალხის თვალში არ დამიკრებულყო და ისე გადმოსძახა მალღიდან, შიშურეული მრისხანებით:

— თქვი რაც გინდა... და თუ თავი მოგულებია, სიკვილიც იქ მოგეოსი, სადაც არ დაბადებულხარო — და ამღერეული თვალებით გადახედა მცველებს, თითქო ამით ანიშნავო, თუ გაბღობს ურჩობა ამ ვილაც ტუტუც არამქიებთ მოამებ, სეტყვასავით მიაყარეთ ტყვი და მით დააგვირგინეთ თქვენი ახალი ბატონის ძვირით-მოსილებათ... მაგრამ სანამ მცველები მიუხედებოდნენ აზრს კოჩის თვლებს, დათვის წყაიხთა წარწერა ბანდელის სახეზე და იმავე წამსაც ამოიღო კოჩა ნიშნში. დავითის მავალით მიბაძეს და ამაზღებმაც, იძვრეს თოფები და დაემიწნეს კოჩის მცველებს.

— ჩამოდი ძირს!.. არა წამოდი... ძირს უღირსო მთავარო, თვა რა გიბილავს და ვერ იხილავ დღის სინათლეს. შავი დღის შობილი! — მეხებით დანძახა დათვამა ზინდა ეცვალა კოჩს.

— დიმიშეთი! — მოიდა კოჩსავანც ყრუ ხმა, როცა ხალხმაც რუკე იწყო.

— სად ავიყენათ ე არა წმინდა? — გაკვირებით მიუბრუნდა დავითი ხალხს და ჩამოუშვა თოფი, როცა ოთხმა მუშამ მოიხსნა მხრიდან ტვირთი დაუშვა ძირს, — ორსათვის ჩამოავლეთ ბატონი, რომ ეს უღირსი მეთაური აუკეყანათ და გაგებატონებინათ! ეს გამცემელი... ეს ისეთი ურცხვი და უღირსი ყოფილა, რომ მალე დადიობსაც მანდომებს, თავაღობას და აზნაურობას მიუბოძებს მორჩილსა და ერთგულ ხელქვეითებს, დაფრავებს მათ ყმებსა და მამულს და თვენი ისეთივე ყმები იქნებიან ზღა, როგორც იყავით გუშინ უფრო უარსიც. ამ ურცხვის ხელში, უფრო დაცემული, უფრო გაჯახიბრებული ასე ყოფილა ეს ყოველთვის, ასე გაბატონებულან დღინდელი ბატონები და ასე იქნება ახლაც, ასე გაბატონებულანთ ე თქვენი თავყვარანი კოჩაც!.. და თუ თქვენ მავსითვის ჩამოავლეთ ტახტიდან კორხაია, რომ მის ადგილზე თოდუა დაგვკეთო, მაშინ ზე-

გერმანელების სა

1) საფრენების წინააღმდეგ საბრძოლველი ზარბაზანი. 2) 7,6 სანტიმეტრიანი სწრაფ ხასროლი ზარბაზანი. 3) სწრაფ ხასროლი საველე ზარბაზანი 7,6 სანტიმეტრიანი და მისი ყუმბარების ყუთი. 4) ჯავშნიანი ავტომობილი დაეცოლ ჰაეროქლანების გადასაზღო.

მო ოღიშინიდან ჩამოვა აქ ლაშქარი და საჟილოაში ქვაზე ქვა არ დარჩება!.. რას ფიქრობდით, როცა ამ სამარცხენო ტახტს უწნავდით ამ არა წმინდას?! ან ეს უფროსი მთავარი რატომ სირცხვილით არ დიფენა მაშინ, როცა ის თქვენს კისერზე ავიდა?! განა იმისთვის უნდა აჯანყდეს და აირ-დაირიოს ხალხი, განა ამისთვის უნდა აობრდეს მთელი ოღიში, ან განა ის არის დღეს ხალხის აზრი, რომ ერთი ბატონი ჩამოავდოს ტახტიდან და მეორე დასვას?! რას იტყვით ამანზე? კიდევ დასცვით თავზე ამ უგუნურს!..

გამოფიხლდა ხალხი. ჩამოშორდა მის თვალს ბურუსი; იგრძნო შეცდომა, შერცხვა და შეწუხდა კიდევ. ის აზრი, რაც დაითმა შეუპოვარად და სრულიად უმისრად წარმოსთქვა, აქა-იქ იმ ხალხშიაც კი იმალება თავს, რომელსაც კონა უფროსობდა, მაგრამ აზრი მის დაეწრდილა და დარჩენილიყო მათსრესვე იკვირ. სამაგიეროდ, დავითის სიტყვამ აღძრა ხალხი და ის იყო, უნდა მიეცათ პასუხი, მაგრამ წამოიღო ოდნავ გონს მოსული კონა, რომელსაც ხალხისგან დაცვის ყოველი იმედი დაკარგოდა და ზრდილობიანად უთხრა დავითს:

— პატეცემული დავით! შენ ცილი შეწმენე მე დღეს მე არ მქონდა ვაბატონების სურვილი; მინდოდა ხელიდან გამომეგლეჯა ბატონებისთვის ის დამკვირებელი ხალხი და, ლვითს წყალობით, დავიმორჩილე ბატონები...

— დაიხ, შენ ვინდოდა ერთი ჰიდან ამგვეყვანა ცოცხალ-მკვდარი და მეორე ჰაში გადაეყვანა!— გამოაროვა სიტყვა დავითთან— ჯერ აქა-იქ ძველი ბატონებიც თაკილობდნენ ტახტავანზე ასეღს და შენ ამ ორსამ დღეში ასეღსა ხალხის კისერზე; ის არ უნდა მეეთმინა შენთვის ხალხს!..

— ეს თვით ხალხის სურვილი იყო.
— იმ ხალხისა, რომელსაც ყოველთვის თავის ხელით დაუღდავამ თავის კისერზე უღლიო... მაგრამ შენ სად იყავი მაშინ? რატომ არ უთხარია ხალხს, რომ ეს მის დამკვირებას ნიშნავდა?! ის ხალხი,

რომელსაც შენ ეს ტახტი დაგიწნა, ხვალ-ზეგ ძღვენსაც მოგართმევს; ვაიღის დრო და ვამი, შენ თითონ მათხოვ ახალ ტახტს და ახალ ძღვენს; დახვევრავ ხალხს და ახალი ბატონ-ყმობაც აქედან გამოვიდა!..

— რა საფიქრებელია ეგ დავითი?..
— სულ ადვილი. იქნება დღეს არც კი ჰფიქრობ მაგახე, მაგრამ ხვალ ისე შეგეპარება ეს აზრი, ისე გაგიტყება ბატონობა, რომ შეიძლება შენი თავიც შესწრიო მას.

— თუ ასეა, თუ გელახა აზრი აქვს ხალხს ჩემზე, სხვა იორიოის; დღიდან მე მისი მეთაური აღარა ვარ.

— ეს ხალხის ნებაა. ვინც უნდა ის იორიოს, მაგრამ შენ იქნები, თუ სხვა, მეთაური ხშირ-ხშირად უნდა დაიარებოდეს სხვა კლუხის მეთაურებთან, რომ ჯერ მეთაურებს ერთი პირი ჰქონდით და მერე ხალხიც ერთ პირზე დააყენონ. მიუღს ოღიში ერთნაირად უნდა აჯანყდეს ხალხი და მთელ ხალხსაც ერთი აზრი უნდა ჰქონდეს. მეთაურებიც ერთნაირად უნდა იქცეოდეს და არა, ისე ვისაც რომელიც მიეწონება. ესაა ჩემი სიტყვა, მეტი სათქმელი არაფერი მაქ, — სიტყვა დავითმა და გამოეშვიღობა ხალხს.

დავითი ახლა მიტქარებოდა ჯვარში, რომ ეცნობებინა უტსეთის ის საზნაოლო ანგარიში თავის მოგზაურობისა და ეტყვა:

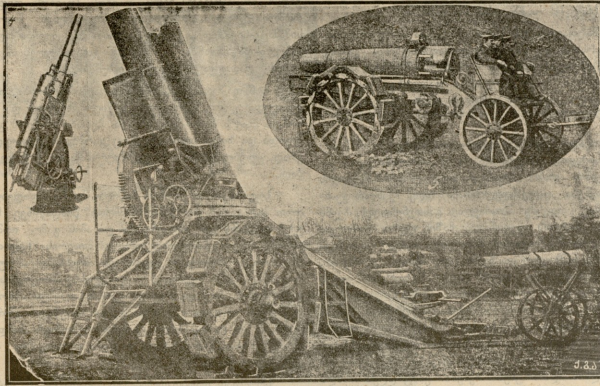
— „ხალხი თებზე სდვას, ხალხი მიგვეღოს და შევღას ითხოვს ჩვენგანა“— და ეს ამავე ჩიტვიით მიაფიქრდა შრომის ტბილი ნაკოფის ნაგებზე ახალგაზღას.

— „კიდევ რანდენიმე დღე და მოხდება საზოგადო აზლა თავის მრისხანე დღეღებუითო“...— ფიქრობდა დავითი. მაგრამ სულ სხვას მოელოდა მალელი წოდება; ის ფიქრობდა:

— „იყავიანეს, იყავიანეს ხალხი; ერთხელაც არის მოსწყინდება უთავებოლო ზეტაული, ვერ იყავიანეს უსატონოდ და ხელ-ახლად მიუბრუნდება ერთხელ და სამედიამოდ დაკანონებულ გზასო“.

ამ ორ არხთავან, პირველი საბუთზე იყო დამყარებული, ნამდვილ საბუთზე და მეორე კი რაღაც ერთნაირი— შემთხვევითი ბედ-

ომარი იარაღი

ა—ბ) შარაზანი და გაუბიკა ფხვიერ ადგილზე გადასაგანად თევებზე შეყენებული.

ზე, რომელსაც ეყრდნობა ხოლმე ხან და ხან ადამიანი მთელს ძალ-ღონით, როცა ესაობა სხვა ყოველივე გზა ხელის მოსაბღაუ-
რებელად... ვინ იცის, იქნება კიდევ გამართლებულიყო მეორე ახ-
რი, იქნება ვერც კი მოეწყო, ვერ მოეხერხებინა დაბრუნებულ ხალხს
ის, რაც წამ და უწყვეტ უტრიალდება დავის თავში და რასაც უხს-
ნიდა და უხსნაოთებდა ის ხალხის გავეგულ ნაწილს, რომ უკანას-
კნელ შეშინებულა, ხალხის საზოგადო აზრის მიზეზი, თავის და უნ-
ებურად, თვით დღიოვანი არ გახზაიყო!

პეტერბურგიდან დაბრუნებულმა დღიოვალმა ჯერ კიდევ ტყე-
ლისში გაიყო ოღონის აჯანყების ამბავი, მაგრამ ეს მას ზღაპარი
ცნობა:

„შვილებო, გრიგოლის სისუსტით, აქა-იქ რამე წინააღმდეგო-
ბა გაუწიეს ყმებმა ბატონებს, მაგრამ მე ხომ ხალხი მიდევრეთეს,
ჩავალ თუ არა, ყოველივე თავის როგში ჩაიდგებოა,“— ფიჭობდა დე-
დოვანი და შუაგული სტყვედებოდა.

1857 წლის აპრილის დამლევს დედოფალი მოადგა ოღონის
სახლგარს. სოფ. კულაში მას შეეგებენ ოღონის დიდებულნი, გრი-
გოლის მეთაურობით, რომელთაგან მან პირველად გაიგო ოღონის
აჯანყების ნაწილი ამბავი... სახლთუხუცესმა დაწვრილებით და
მოხერხებულადაც აუწყა დედოფალს მიმართულმა ამბოხებისა; მო-
ასხნა, რომ აჯანყებულნი ყმები ათასობით იყრიან თავს, ვადიან
ერთი სოფლიდან მეორეში, ერყვიანა სასახლეებიდან ყმებს, თავად
ანაზრებს უნგრეეკენ სასახლეებს, სჯიან კიდევ და იმორჩილებნო...
ამასთან, მან ჩინებულად შესძლო დარწმუნებინა დედოფალი, რომ
თავი და თავი მიზეზი ამბოხებისა იყო მხოლოდ და მხოლოდ გრი-
გოლი:

— გრიგოლი არ წაეხსნა ხალხისათვის ავიგრი, იმის არ ჩე-
წყიფიების მოთავე ყმებისთვის ყურში არეულობის მოხმობა, ხალხი
დღესაც ბრუნებულ დედოფლის თვითმტყერი იქნებოდაო!— დაას-
ყენა ბოლოს სახლთუხუცესმა, როცა ის საიდუმლო უხსნიდა დე-
დოფალს ოღონის ვითარებას. ამ ამბავს დედოფალი ერთბაშად ააღელ-
ვა და მეტად გაფიცებული მივიარა გრიგოლს... გრიგოლმა თავი
იპართა დედოფლის მიერ დატოვებული წესდებით, რომლის ძალით
მას დიქობილი ჰქონდა სასახლის საწყებში ვარჯილიყო... მაგრამ
ის დედოფალმა შირის დაიგევა და დამეჭრა, რომ თუ ისე დამწე-
დებელი ოღონს არ ჩააბრებდა მას, როგორც მან თითონ გადასცა,
ამ გარემოების ხეწიფეს მოასხნებდა...

სულიერი მოსვენება დაკარგული დედოფალი დიდებულთა
კრებულთ გაემგზავრა გორდს, სადაც დაავალა, ქვეშევრდობის

გამოსაცხდელად მოსული თავად-ანაზრუბას, რომ ისინიც ძვირად
შეერთებულყვენ და ანგარიში გაეწიათ მეამბოხე ხალხისთვის, რა
საც დაპირდა კიდევ მორჩილი თავად-ანაზრუბა... მაგრამ განა
შეძლო ასეთ იმედებს სულს სიმწვიდე მოეპოვებინა დედოფლის-
თვის? როცა დიდებულნი წაიღ-წამაიღიდნენ და დედოფალი მხო-
ლოდ მისი ჩივილებების ხელში დარჩა, მას სულს კვვიებდა უმატა
და, მოსვენება დაკარგულმა, მოსტრება ხალხს გამოცხადებოდა: იახ-
ლა ჰუმნიდელი, სახლთუხუცესი და სხვა დიდებულთა კრებულთა
წამოვიდა სიბნობის. ხალხს რომ დედოფლის მობმინება გაიგო, დე-
ნი იწყო სასახლეში... კიდევ ცოტა ხანი და რამდენიმე ათასი ქუდ-
მოკლეჯილი ყმა იდგა დედოფლის წინაშე... ის იყო უკანასკნელი
წამი, წამი ვადამწვეტე სატყე-ბორიკო საციხისას; წამი, რომელ-
საც შეძლო ჩაეჭრა ხალხის ჯულში აღზნებული ცეცხლი, რომელ-
საც უშველებელი აფეთქება მოელოდა, ან არა და გაეჭირებინა
კიდევ. წუთი ისეთი იდგა, რომ დედოფალს შეეძლო ხელის ერთი
გაქნევით დაემწვიდებინა ხალხი და მით კვლავ გამოებრუნებინა ნე-
ტარი ცხოვრება: გაადაყენებინა სახლთუხუცესი, რომელიც ხალხს
სასტიკად სძულდა, დაესაჯა ზოგი თავის კაცები, რომელიც უზო-
მოდ ავიწროებდნენ ხალხს და მიეცა ცოტა-ბოლო შეღავათი, ომისგან
გალატყვეული ხალხისთვის, რასაც ელოდა კიდევ ხალხი დედოფ-
ლისგან, საქმეც დედოფლის სახეიროდ გაიარაფებოდა: ხალხი ქედს
მოიხრიდა დედოფლის წინაშე, აღიარებდა მას თავის დედად, თავის
დედოფლად და გაახლდა მიდგებულ ზეშაობასაც... მაგრამ ეს გზა
არ იპირია დედოფალს: იქონია მანვე გაეცენა სახლთუხუცესის ახ-
რებმა და მით დააჭრა კიდევ ოღონის სამთავრო ტახტის დაბო-
ნაიც, რასაც, თუ არა ასე, შეიძლებოდა ცოტა ხანს კიდევ ენებოდა.
დედოფალს ერთიც არ გადაუხვევია სახლთუხუცესის მიერ არჩეული
გზისგან. ის გამოამანდა მოჩასნება ვრებედილი სახით და ასეთივე
მეტყველების კილოთი მიობრუნდა ხალხს, აღნიშნა იმის არაზადო-
ბა და სრული სიპირტყეც: შურისა, რომ სახლთუხუცესს გაუბედეს
ურბობა და დაეჭურა სასტიკი სასჯელს. ამან გამოიწვია ხალხის აშ-
კარა წინააღმდეგობა: ხალხი შეიძინა და შეჩიქოქდა... დედოფლის
შემებდ ხალხს ჰუმნიდელი გამოეცხადა ხატებით, დაწყო ქადაგე-
ბა მორჩილებაც და მოუწოდა დამარბობებში დედასეგან ზეგარ-
დში ნაყურის ძალს... ახლა კი ვარისხდა ხალხიც: ის ჰუმნიდელის-
გან მარცხ მოელოდა ჰურს, ნაცვლად ჭკისა და რა—რომ ვერც მას-
ში ჰპოვა მიმბრე და დამეცელი, ზურგი აქცია მასაც, უარყო მისი
სულიერი მამობა, მის მალა უწოდა მას: „დედოფალი ყურპოკრი-
ლი ყმა“— და გამოაზრდა სასახლიდან, მიბეცა ზოგი ერთგულთაგან-
ნი დედოფლისა, გააბალა ფიცი, აპარბალა ბუკები და უშველებელი
აურ-ნაური, თავად-ანაზრუბათა დაწოვებით გასწვია იქით, საიდანაც
ამგვარივე ყოფით მიდიოდა უტუთ თავისი ჯარით.

ამის შედეგად, დღლილის საღინიშო დორჩენა საწინი იყო და ისიც ვაგეჭარა ქვეზიორს, მენიკი დაღინის ასულის სასაღინო, სა-
დაც, სხვათა შორის ახლა თავის მავლიტეც—გროგოლი და კონს-
ტანტინე.

IX

უტუტ ჩაიბარა მართალიასავან ჯარი და ვახა სრულიად და-
მოუტყუარდო მთავარსარდალი ოღინის მემორა ხალხისა. გამოც-
ხადდა ომი, ომი პირველად წოდების და ხალხს შორის, მაგრამ
ომი სრულიად თვისტურია. მთავარსარდალმა თავიდანვე სასტიკად
აქობდა სისხლის დატყვევა, აკობდა აგრედვე კერძო ხასიათის შუ-
რის ძიებაც.

— „ხალხს გაუთენდა ბედნიერი დღე.—გამგზავრების წინ მი-
მართა უტუტ ხალხს სიტყვით.—ხალხს არ ახსოვს ამისთანა ღლის გა-
თენება. ხალხი აღდგომას ეძახის ბედნიერი დღეს, მაგრამ ჩვენითვის
სა აღდგომას არ იტყება დღევანდლისთანა დღე! ჩვენ არ გვახ-
სოვს, რომ აღდგომაც ოღინე მთავრულად ვაგითენებდეს ჩვენს
ხალხს! ი რთი დღეც ბატონს ეყუთნოდ: მაშინ უფრო ითხოვდა
ბატონს სამხარის. აღდგომას ბატონის ძალეტივც მძიბარი იყო ჩე-
ნი საკლავებით, ჩვენივე ნაშადით და ჩვენი კოლ—შვილს კერტებით,
ან ყველი უნდა ვაგებნილიყინა. დღეს! ბატონს არ უღვეს
ჩვენიში წოლი, ჩვენ ვართ ჩვენი თავის ბატონი... ამისთანა დღეს არ
უნდა დავაგროს კაცმა კაცის სისხლი! სისხლის დრო წაივდა, სასის-
ხლო საჭე უსისხლო ვათავდა! დღემდე იყო სისხლი მიმოლოდენ-
ლი, მაგრამ დაგხიხნა უფაღმა. ენა ჩვენი სისხლი არ გველის! მტე-
რი დამორჩილებულია და ახლა არა სისხლი დავაჭეტივ, ავაჯაო-
ბა იტყება, თვით ხალხის დახმარებმა იტყება. ვინც დღეს სისხლს
დააჭეტეს, იმას ხალხი არ აბატყებს თავის შურტარტყუფას. აგრედ-
ვე, იტყება ვინცენი ირნი სჭირდეს თავის ნაბატონისას და დღეს მო-
ინდომოს შერისმეტა! ეს რე იტყება, თორემ იმასაც დაჭეის ხა-
ლი... დღეს სახალხო საჭე უნდა ვაგავითყინა—სერთო და კერძო
მტრისთან თავი უნდა დავაგებოთ. ბი იცი! სად რამდენი ტრირის
ჩვენი ხალხი, რამდენი მივეყლის ხელაშვერული! ყველასთან უნდა მი-
ვოდეთ, ყველა უნდა ვაგაინათესუფოთ! ეს არის ჩვენი ვალი და
პირნათლადც უნდა მოვიხადოთ ვალი, მოვიგაროთ მთელი ოღინი,
უტყენოთ ჩვენი ძალა ბატონებს და მომეტივც ვაგაინათესუფოლ...
დასაბედი ბუტეს, დასაბედი კრიალოხინანი და ვაუღვეტ გზას!...
— მხარულად დასაბა უტუტს, გამოისახა პირჯვარი და ვაღვედა გზას,
მას უკან ვაგაქვა ხალხიც სიმების და ბუტების გრიალოთ...

ესაგანდა ხალხი იმ შავ მთებს, რომელნიც სასლავდევდ იღინს
დაბრისაკეთე—ჩრდილოეთით და აილო გზა დასავლეთ—სამხრეთით. ამ
სახით, უტუტხად დაწყუტული, მას უნდა ვაგარა სთავებო: კოლა,
ახეთი, ლესქინე, ეთა და თველოთი. ეს, ოღინის შუავალი გზა იმ
შოსაზრებით არიბა უტუტს, რომ მარჯვენად და მარტყენა ფრთებიან
და დაუტყუარდულად შერითეთობინა ხალხე მთავარი ჯარისკეთის.
პართოლე ასე მოხდა... დაიხატა მეტად საგრანძობელი სურათი: შავი
წინის ნაბრალდენი ვაღმოვარდა უზამხარე მდინარე, ვჯერ კიდევ
სათავეშივე ვაბრახებულე—აქაფებულე, რომელიც ზღაზინით, მაგრამ გუ-
ლის ვამბეთიკ რახაროებით იკვლედა გზას დასავლეთ—სამხრეთით,
იტაკება და თან მიჰქონდა ყველა ის, რასაც მისი მგზავრობის
დროს ხელის შემტყარევი მნიშვნელობა ჰქონდა. ეს იყო ტანი მღი-
ანისისა, რომელსაც ორთავე მხრით ერთავდა ურეაღინე მტრები,
ავრედვე უზა—მორეთული, ვიემათი და მტაკებელი... ამ სახით ოღი-
ნის ამბოხება უტუტეოვალის აბატყებას მიჰქონდა. მთავარსარდალი
სასწავლებლს ახდენდა: თოვლითი ავირინებდნენ თავზე ურჩ თავიდა-
ნაზარების, უტეოვად სახლ—კარის, ურხიზედ და გო—კარ—მიდამის,
სტაკებდა სარჩო—საბედებელს, ატყუებდათ თითონაც, ამაშია იმ
ჯაჭვის, რომლითაც ისინი სულს ახლდენენ ყმებს და ძალეტივ მიჰ-
ვალდა თან. სასოწარკველით თავდა—ხნაურების მხრია ურბომა
მხოლოდ იმში ვაგოიხატებოდა, რომ არ უტეებდენ შინა მოსამსახე-
რების: ზოგს მტრულად მავაღდენ და ზოგსაც კრათით იბირე-
დენ... ამ კ რა ექნათ? როგორ შეიძლებოდა ქალბატონის უტეე-
ლი ხელებს სადღე—ვაზამია ეწახდებინა? ამ, ვაეპატყენის შიგნ ებო,
თინეში მქალი ეტხო და საზოგადოდ, ეცისრა ყმის მოვალეობა! მა-
გრამ უტუტ არ ფიქრობდა ამაზე. ასეთი საკითხების საწინადა მას თა-
ვისი საკეთარი ადლი დაჰქონდა... თუ მტრად უტაკოდა ეყურობოდა
უტუტ ურჩ თავდა—ხნაურობას, სწავიეროდ, არას უშავებდა მორ-
ჩილი. მხოლოდ მრისხანე თვალებით და მწყობრად სახით აგრანო-
ბინებდა, რომ მითთან საბოუტყო არავერი ჰქონდა. ამისთან, სარდა-

ლი საოკარ წეს—რისე იცავდა ვაუჭერთენელ ხალხში და იჩენდა
ღლის სიმბრძნის და შორს მჭერეტელობას მართელობაში, რითაც
ვანიცეთებებში მოჰყავდა ოღინის დიდებელი და თვით დიდოვან-
ღიც, რასაც სარდალი უშავლოდა თავის ვანუშობრებზე „დღედ-
ზისა“, მის მარჯვენა ხელს—დაღინს (დაღინს დიდებულის ძახინა),
რომლის მავლილი და ფიხელი აზროვნების, შორსმჭერეტელობას,
სიმამეც—სავილაეს ეყუთნოდა თითქმის ყველა თვალახინი, განსხვ-
ებელი და ნინაშო ამისაღები ვანკარეულეთბათავანი სარდალისა.
(უტეს დაღინაც—მთავარად ისტენებენ).

რას ფიქრობდა ამ დროს თავდა—ხნაურობა? ის ორ ნაწილად
იყოფოდა: ერთი, წყრალტყება ნაწილი მხოლოდ და მხოლოდ უწუე-
ნიზად, თავის ზედს დასტყობდა, ბედნიერი დღის ვანუშობრების არ
ელოდა და ზოგი უფრო შორისაც ვაგებოდა: მოელოდა უტეს მთა-
ვრად, ყოფილ ყმებს თავდა—ხნაურებად და ყოფილ ბატონებს ყმე-
ბად...

სულ სხვას ფიქრობდა ნაწილი მეორე—დიდებულთავანი: უტეს
დრო მათ ვადამავალ ხანად მიიხატა. წინდაწინვე ხელავდენ, რომ
უტუტ დიდხანს ვერ იმთავრებდა და ამის ვამო იომენდა იმ ქირ-
ვაიამს, რაც მოსილიათი ახალი მთავრის ხელით. სწავიეროდ,
ერთნაირად ეხიარული კივლე ეს მრისხანე არტულობა ხალხისა,
რადანაც მამეში ხელავდენ დიდოვლის დამარტყებას. ისინი კარვად
გრანძობდენ, რომ დიდოვლი ვერ უსტყლებდა ამბოხების ჩაქობას,
რის ვამო, უნდოდა თუ არა, უნდა მოეყენა იმერტყება რუსის
ჯვარი: ის კ დაამავალდა ცხოვრების ზომიერ მიმდინარეობას, მა-
გრამ ტყუტყვა ვამოკალიდა თანებდა დედოფალს, რასაც შეზარო-
დენ მავალ წყრებში.

სრულიად დაუტყოლებულ ვაიარა უტუტ ზემო ოღინი და
რავდენიმე ათითათი ხალხით დაბანავდა სოფ. თველოთში... ეს იყო
მთავარი ძალა, რომლისკენაც იყვენენ დამოკლებული ყველა ის
შევაბიერი, დიდად უფრო მტყორჩტყივანი ჯგუფები, რომელნიც
აქა—ქვ ვამავრებოლებდენ სხვა და სხვა ადგოლს. უტუს ჯვარის
ეფორ სულ რავდენიმე სიტყვით შეიძლება: ერთნაირად დაცოტრებულ-
დაამაზუნებელი და ნახეგრად მოშველ—ტრეტყელი ქალი და კაცი ახ-
ლად ნაყარ უტყარკითი ირყუება და ზუსტნობდა: ერთნაირადვე
ძალე ვატიტყებოდა ვაგეშევი გროვა—გროვად ეყარენა—ქი და
ზოგიც თამაშობდა: ეტყებ—ეტყებდა ვაღ მთელი სრბოე ურებისა, რო-
მელზედაც ვეყარა ზოგა—რე მონე—კონკი და ბარე—ბახახანს; ბარე-
მის ზღაველი მივამის აყრებუდა: აქა—ქვ მოსაწინდა რამდენიმე საწ-
დლო კარავი, ახალი შტოებით დასოურული: სხვანაც, ხალხი ვაგებუ-
რული მის ქვეშ ეყარა... ეს იყო უტუს ჯარი, შეიარაღებული კა-
ვინი თოვებით, წყლებით და ნახაბებით... მაგრამ სად იყო ჯა-
რის ის ჰვავდა უფრო იმ მოჯანო ხალხს, რომელსაც არ იციის, სად
მიიდრიკოს თავი, ვიდრე ჯარისა და მეომარს!

უტუს ჯვარის თველოთს დაბანავებით ვაგეშევი მოსაწინდა სო-
ენას: დედოფალი ვაგებოდა, ჰქუილი ივზობოდა მეამბოხეთა ში-
ახლოებით... და მიზეტე ჰქუიდა შოშის! ამ როგორ შეიძლებოდა
ნდომით ეყრებინა იმ ხალხსთვის, რომელიც მის თითონ სასტიკ-
კად სძულდა, რომელიც მის თითონ ვასავლტად, ვასწყვეტად არ
ეზოგებოდა? ის ახლა თავის ნახეგარ სიტოცხლუსაც სისყნება და იქ-
ნება მთელი სიტოცხლე შეეყრა იმისთვის, ვინც მუსრს ვაავლებდა
ხალხს, ვაგლებდა, სათესლოდაც არავის დასტყობდა! მაგრამ სად
იყო ასეთი ლონე?—დღემოდეს ასეთი სურეული ხალხისთვის საი-
დნული არ იყო, რის ვანდა უქანსენესაც ისე უყვარდა პირველი,
როგორც პირველ უქანსენელ და მამასაღვედ დროც იყო დედო-
ფალ ვაგეკუტყელო სადმე შორს, შორს სადმე, სადაც ხალხს ხელი
ვერ მოეუჭებოდა.—მაგრამ სად? გზა ყოველან ვეჭრული იყო და
ვაგეკუტყე ვეჭრე არ შეიძლებოდა. დედოფალი ახლა ქვემოზო-
რე იყო დატყვევებული... უქანსენელი ლონე იყო, მის რუსის ჯარი
უნდა მოეყენა ქეთისიდან, რაზედაც ის თითქმის ძალა—უნებურად
დალოთინებს ვარშეხიხეულ დიდებულთ.

(შედავთ იტყება).

კილილ წუთისოვლი.

